

RSV: fatale wissels

De schatkamers van de Parlementaire Enquête-commissie zijn open-gesteld voor publiek. Zoals het een heuse *saga* betaamt eindigt het beschrijvende deel van het eindverslag van de RSV-enquête 1) met een zucht:

„Zo viel RSV in enkele jaren uiteen in vele stukken. Van de „seven sisters” uit 1965, waarmee dit verslag begon, ontsprong er één de dans en werd nooit opgenomen in RSV (Van der Giessen-De Noord). Van de overige zes, waarmee dat wel gebeurde, ging de NDSM in 1984 failliet maar staat nu de rest weer op eigen benen (het Verolme-concern in vele afzonderlijke delen) – gehavend, in omvang teruggebracht tot een fractie van vroeger, nog steeds afhankelijk van steun van buitenaf – maar met hoop op een betere toekomst” (PEC, Band 2, blz. 446).

Met die „seven sisters” worden naast genoemde Van der Giessen-De Noord, de twee oorspronkelijke werven van Cornelis Verolme – de NDSM in Amsterdam en de VDSM in Rotterdam – en het oorspronkelijke Rijn-Schelde-kwartet bedoeld – de RDM en P. Smit Jr. uit het Rotterdamse, de Vlissingse werf De Schelde en de Schiedamse werf Wilton Fijenoord. Het verslag gaat over hun onderlinge overgangsvormen en over hun contacten met de overheid (soms via het overkoepelende holdingbestuur, later ook rechtstreeks: van de werkmaatschappijen naar de ministers van EZ en SoZa, geflankeerd door een handjevol Tweede Kamerleden). Het verslag is sober, minutieus, fair, een enkele keer zelfs ondeugend (vergelijkingen met het gedrag aan een „speeltafel” worden gemaakt, de verkeerstoren in Marseille ziet „plots een vliegtuigje uit de blauwe lucht” neerdalen, nadat we eerst, clandestien, opgestegen zijn van een „zonovergoten landingsbaan” in Algerije, de directeur-generaal Industrie van het departement van EZ doet zijn voorganger, dan regeringswaarnemer bij RSV, een handgeschreven briefje van „puur vitriool” toekomen, de RSV-top die GN financiële zwaktes en onwilligheid verwijt, heeft „tonnen boter op zijn hoofd” – en zo verder). Het verslag bevat een schat aan informatie. Gebeurtenissen die zich over een lange reeks van jaren uitstreken, worden in gelid gezet: de zaak is overzichtelijker geworden. Of het *inzicht* in de drijvende krachten achter deze wonderlijke geschiedenis is toegenomen, valt te betwijfelen.

Versluiting

Inzicht heeft met geheugen te maken, zoals geheugen afhankelijk is van inzicht in de samenhangen tussen gebeurtenissen en de logica van beslissingen (hoe irrationeel die beslissingen vanuit een meer verheven positie ook mogen schijnen). Het rapport signaleert, bijna aan de lopende band, voorbeelden van geheugenverlies; met als voorlopig top-punt – De Enquêtecommissie lijkt in zijn verbouwereerdheid over het gevondene op zoek naar een archimedisch punt – de vergetelheid omtrent de ware strekking van een brief van de minister van EZ van 1 juni 1979, waarin de Staat zich tot ongelimiteerde steun aan RSV verplicht blijkt te hebben. Nog in 1982, 4 maart, wanneer de bewuste bewindsman – dan inmiddels weer Kamerlid – zijn opvolger vraagt wat er nu precies met RSV indertijd is afgesproken, schrikt de Kamer niet echt van het antwoord (wel van de gemoeide bedragen, niet van het „voor rekening en risico van de Staat”-principe). Daar kan men ook niet geschrokken over doen, omdat het principe geaccepteerd werd, met inbegrip van de achterliggende overwegingen om de implicaties van het besluit niet aan de grote klok te hangen. De korthed van memorie heeft niet alleen met gebrek aan inzicht in de logica van beslissingen te maken – veel van deze geschiedenis is te verklaren uit het laten passeren van beleidsopties, dus uit het *niet-nemen* van authentieke, industriepolitieke beslissingen in een eerder stadium – maar moet eerder nog gezocht worden in de omstandigheid dat het bewaren en in herinnering roepen van essentiële gegevens, afspraken, intenties enz. een kwestie van politieke opportuniteit is – aan private zowel als publieke kant. Soms (vaak) is het niet opportuun om aan eigen of andermans voornemens herinnerd te worden; soms (vaak) is het lucratiever om het besef van niet-nagekomen beloften – of dreigementen, bijvoorbeeld om nu werkelijk verder alle steun te staken als iets niet tot genoegen geregeld zou worden – tot een politiek en maatschappelijk gunstiger moment te bewaren. (Voorlopig bedoelde opschorting van geheugen verandert in definitieve uitschakeling van geheugen wanneer zo'n moment niet komt; zo iets gebeurt als een bewindsman, later, bij de rechtvaardiging van zijn onvolledige of in elk geval versluierde berichtgeving aan de Kamer mag kiezen tussen twee kwaden: verklaren dat de steuntoezegging nooit letterlijk bedoeld was geweest omdat hij er voor kon zorgen, dan wel met een concernbestuur *sotto voce* had afgesproken, dat er voor de meest problematische werf (werven) geen verlieslatende orders meer aangetrokken zouden worden of verklaren dat hij ten tijde van de gewraakte toezegging geen weet had van de verborgen verliezen, boeteclausules enz. op het onderhanden werk en ook geen weet kon hebben van de rare dingen die de mensen in hun hoofd halen wanneer ze hun baan dreigen kwijt te raken).

Behoud van beleidsillussies

Waarom de praktijk van informatieverluisering zoveel opzien baart is niet duidelijk. In *Dossier RSV 2*) is de uitspraak te vinden van minister Van Aardenne die als het ware de „generieke” grondregel formuleert waarvan eerdere en latere demonstraties van te late en/of onvolledige informatie slechts een concrete afgeleide zijn (de grondregel slikt de Kamer zonder een spier te vertrekken, de toepassing veroorzaakt grote commotie). In een mondeling overleg met de Kamercommissie voor „scheepsbouwzaken”, 30 mei 1979, zegt de minister:

„Welbewust zijn (...) de met de steunverleningsoperatie (...) gemoeide bedragen (niet) genoemd. *De parlementaire controle zal eerst plaats dienen te vinden op het moment waarop de genomen besluiten in de maatschappij gaan functioneren en niet al onmiddellijk nadat de besluiten zijn genomen*” (*Dossier RSV*, blz. 361; cursivering toegevoegd, AW).

Inzicht in de onherroepelijkheid van een dergelijke beleidsgang begint te dagen als men – ter completering van de motieven van „discretie” en „beperkte aansprakelijkheid” aan de top (voor glasheldere voorbeelden van de gebruikte rationalisaties: PEC, blz. 299, 381, 392, 297-9, 406) – ook van onderaf naar boven kijkt. Voor de afzonderlijke werkmaatschappijen geldt, heviger naarmate het drama zich scherper aftekent, een puur survival-instinct: profiterend van de chaotische gezagslijnen koopt men zich letterlijk „in” in investeringen, machineonderdelen en contracten waarvan men weet dat als een en ander in zijn volle consequenties tot de concerntop is doorgedrongen die concerntop niet meer terug kan (of zichzelf aan zware boeteclausules opknoopt); in de wetenschap, vervolgens, dat de concerntop deze demonstratie van eigen ongeinformeerdheid en gezagsverlies weer vertraagd zal doorgeven naar EZ; in de wetenschap, vervolgens, dat deze laatste zijn ongeinformeerdheid en verlies van houvast op het beleid, weer vertraagd aan Financiën en de Tweede Kamer zal doorgeven, en zo voort en zo verder. Zo trekt men de fatale wissel op elkaar. Pas uit dit gedwongen huwelijk tussen opwaardte informatieverluisering en neerwaardte geheimhouding en beperking van aansprakelijkheid, ontstaat enig gevoel voor wat in *Dossier RSV* is gaan heten: de wet op het behoud van beleidsillussies.

Gemiste kansen

Daar komt nog iets bij. In beleidsinhoudelijke zin – bovenstaande schets is nog maar een summier aanduiding van het onderliggende mechanisme – moet daar het ongebruikt laten van belangrijke industriepolitieke opties aan toegevoegd worden. De surrealistische taferelen met IHC-Gusto – wilens en wetens niet benut voor de uitbouw van een volwaardige offshore-component binnen RSV (met alle gevolgen van dien voor de overlevingskansen van een RDM en VDM, de latere ROS die omkwam voor hij opgericht werd) – vormen daar een ontluiserend voorbeeld van. Inzicht in het hoe en waarom van deze tweede ommissie kan alleen ontstaan als men, anders dan PEC die zich strikt tot RSV wenste te beperken, dieper ingaat op de complexe afruil-operaties die er met andere ondernemingen zijn geweest (met name IHC; vergelijk de gedetailleerde reconstructie van het verlies voor Nederland van deze potentiële lucratieve marktsector, *Dossier RSV*, blz. 184-196, en voor de manier waarop een historische ommissie later als alibi opgevaardigd wordt, blz. 196-208 en de hoofdstukken VII en VIII. PEC noemt de *affaire Gusto slechts in het voorbijgaan, onder de aan een eenzame getuige ontleende verwijzing dat de verlieskans in de offshore zo mogelijk nog groter was dan in de grote scheepsnieuwbouw*).

Zoals gezegd: eindrapport en bijlagen bevatten een schat aan gegevens. Ze zijn op een voorbeeldige wijze in gelid gezet. Maar het parlementaire debat „marcheert” pas, als men een stukje van het onderliggende mechanisme – de hardnekkigheid van de handel in illussies – weet bloot te leggen. Daarvoor is meer nodig dan de procedurevoorstellen waarmee de Enquêtecommissie haar verslag thans afsluit (PEC, blz. 467-7); voorstellen die frappant veel weg hebben van de aanbevelingen/aandachtspunten die een Commissie-Van Dijk najaar 1979 formuleerde, naar aanleiding van een mini-enquête naar de handel en wandel van het „individuele steunbeleid” in Nederland. Het parlement moet waken voor repeteersteun aan zijn eigen vrome voornemens. Dat lukt alleen als de Tweede Kamer, conform het herhaalde vermaan van de Enquêtecommissie aan de RSV-top, haar contact met de werkelijkheid herstelt.

Arthur F.P. Wassenberg

1) *RSV – Opkomst en ondergang van Rijn-Schelde-Verolme*. Verslag van de Parlementaire Enquêtecommissie RSV (1983-1984) – Tweede Kamer, vergaderjaar 1984-1985, 17817, nr. 16, Staatsuitgeverij, 's-Gravenhage. Hierna kortweg PEC.

2) A.F.P. Wassenberg, *Dossier RSV – Schijnbewegingen van de industriepolitiek*, Stenfert Kroese, Leiden, 1983.